

Pléh Csaba • főtitkárjelölt

Született: 1945. nov. 29. Sárísáp. Pszichológus, nyelvész. Nős, 2 gyermek apja.

Munkahelye: MTA titkárság, főtitkárhelyettes, pleh@office.mta.hu • BME Kognitív Tudományi Tanszéke, e. tanár, negyedállásban. • Budapest, Sztoczek utca 2, III. e. 3II, t/f: 1-463-1072, e-mail: pleh@cogsci.bme.hu • Honlap: www.plehcaba.hu

Tanulmányok, fokozatok: Az ELTE BTK-n pszichológus okl. (1969), ált. és alkalmazott nyelvész okl. szerzett (1973), pszichológiából doktorált (1970), a pszichológiai tudomány kandidátusa (1984), doktora (1997), habilitált (1998), az MTA tagja (levelező: 1998; rendes: 2004).

Munkahelyek, életpályája: Az ELTE BTK Lélektani Tanszék gyakornoka, tanársegéde (1969–1972), az Ált. Pszichológia Tanszék (1972–1984), tanszékvezető egy. docense (1984–1998), a JATE BTK, illetve a Szege-di Tudományegyetem Pszichológia Tanszék egy. tanára (1998–2002). A BME Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Információ- és Tudásmenedzsment Tanszék tanszékvezető egy. tanára (2003–2004), ugyanott a Kognitív Tudományi Tanszék alapítója (2004). A Rutgers Egyetem (1989), a Trieszti Egyetem (1991), az Indiana Egyetem (1991–1992, 2004–2005), a Bécsi Egyetem (1993–1999) vendégprofesszora. 2005 májusától az MTA főtitkárhelyettese.

Tudományos munka: Nyelvpszichológiával, a nyelvi fejlődés kísérleti pszichológiai vizsgálatával, a mondatmegértés meghatározóival, a mondatközi viszonyok értelmezésével, illetve megismerépszichológiával foglalkozik. Jelenlegi témája a fejlődési zavarok értelmezése. Jelentős eredményeket ért el a kognitív tudomány gépies és bio-

lógiai modelljeinek összevetése, a modularitás fogalmának tisztázása, illetve annak története terén. A pszicholingvisztikában a mondatmegértés, a megismerés és nyelv viszonyát a téri kifejezések használatának függvényében vizsgálja. Pszichológiatörténeti kutatásai a korai evolúciós és a társas modellek viszonyára irányulnak.

Testületi szerepek: Az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya elnökhelyettese (2002–2005). A Magyar Filozófiai Társaság elnöke (19998–2002). Az International Society for the Study of Child Language, a Cheiron Society, a European Society of Cognitive Psychology, az International Association for the Empirical Study of Literature tagja. Az *Acta Linguistica*, a *Journal of Evolutionary Psychology*, a *Quarterly Journal of Cognitive Science* c. folyóiratok szerk. bizottságának tagja, a *Magyar Pszichológiai Szemle* főszerkesztője (1998-tól).

Tudományszervező munka: A hazai kognitív tudomány kialakítója konferenciái, könyvsorozatai, szemináriumai, doktori program alapításai révén. Az SZTE pszichológia szak szakfelelőse, a BME kognitív szakmai profiljának elindítója. Az MTA keretében a kutatócsoportok új elbírálási rendszerének, s a Magyar Tudomány Ünnepe megújult szervezetének kialakítója.

Könyvei: *A pszicholingvisztika horizontja*. (Bp., 1980); Ilona Barkóczi and Csaba Pléh: *Music Makes a Difference*, (1982), *Pszichológiatörténet*, (Bp., 1992); *A mondatmegértés a magyar nyelvben* (Bp., 1996); *Bevezetés a megismeréstudományba*, (Bp., 1998, 2005); *Hagyomány és újítás a pszichológiában*, (Bp., 1998); *A lélektan története*, (Bp., 2000);

Nyelvfejlődési szűrővizsgálat. Lőrík Józseffel, Palotás Gáborral. (Bp., 2002); (Vizi E. Szilveszter, Altrichter Ferenc, Nyíri Kristóf) *Agy és tudat,* (2002) *A természet és a lélek.*

A naturalista megközelítés a pszichológiában, (Bp., 2003), (Kovács Gyula és Gulyás Balázs): *Kognitív idegtudomány,* (Bp., 2003), *A pszichológia örök témái* (Bp., 2008).

Koncepció az MTA főtitkári pozíciójának megpályázásához

Előzetes megjegyzések

Felfogásom szerint az MTA meg kell őrizze autonómiáját, vezetésének önkormányzati jellegét, s függetlenségét a politikától, miközben nem elefántcsonttoronyban működik, hanem a maga diktálta tudományos agenda mellett a magyar társadalmat szolgálja. Az Akadémia büszkén kell vállalja és képviselje hagyományos központi szerepét a magyar tudományosságban. Értékképviselő legyen aktív, a tudományos világnézet határozott képviselővel. Hatékonyan működtetendő kutatóhálózatával a nemzetközileg elfogadott és versenyképes tudományos eredmények létrehozója, „Aktív akadémia” ebben az értelemben is, s kiemelt felelősége a nemzeti érdekű tudományok művelése. Közfeladataiba emellett beletartoznak a stratégiai helyzetelemzések, akár a kormányzat számára is, a felsőoktatás támogatása és művelése, tudományos minőségbiztosítás, a közoktatás törekvéseinek megalapozása. Ez az összetett feladatrendszer nem új, a gyorsabb változási és adatforgalmú, a fenntarthatóságot és a finanszírozhatóságot előtérbe helyező mai világban azonban célratörőbb s világosabb értékképviselőt és vezetést igényel. A társadalomnak nyújtott szolgáltatások mellett az Akadémiának saját megújulását is a tudomány eszközeivel és hozzáállásával kell segítenie. Ennek jegyében született koncepcióm kialakításában együttműködtem Somlyódy László elnökjelölttel.

A Jelölő Bizottság első kérdése: *Hogyan tervezed a kormánnyal történő költségvetési egyeztetéseket?*

Ennek során három mozzanatra töreksem. Időben, vagyis korán egyeztetni a kormányzati előterjesztőkkel, iránymutatásként használva a közfeladatrendszert; arányaiban, ha nem is abszolút számaiban elvégezni a költségvetés belső egyeztetését is, szintén a közfeladatok rendszerére támaszkodva. Emellett igyekszem növelni a teljesítményhez kapcsolódó forrásokat. Az Akadémia felelős vezetőjeként törekednem kell általában az állami költségvetés K+F-részének növelésére, az OTKA forrásainak növelésére és az innovációs alap mértékének emelésére.

Másik két megkapott kérdésem: *Hogyan látod/tervezed az MTA 2010-ig tartó fejlődését? Hogyan tervezed az MTA reformjának folytatását?* E két mozzanatra fejtem ki az alábbiakban koncepciómat. Hangsúlyoznom kell, hogy a 2010-ig tartó fejlődés csak úgy szemlélhető, ha az Akadémia ezen időtartamon túlnyúló elképzelésekkel is rendelkezik. Ebben nélkülözhetetlen szerepe van az Akadémia közgyűlésének, amelynek vissza kell adni tudományos méltóságát, lehetőség szerint mentesítve a napi „üzemeltetési” feladatoktól. A cselekvési program tehát hosszabb távú stratégiát is feltételez. A reform folytatásának alapelveit a koncepcióban a hatékonyságot növelő intézkedések tükrözik, záró mozzanát pedig a törvény, az alapszabály, a működési szabályzatok és az ügyrendek átalakítása

fogja jelenteni. Tekintettel arra, hogy a törvényalkotás jelentős részben politikai feladat, az Akadémiának fel kell készülnie arra is, hogy a szükséges politikai akarat hiánya esetében is képes legyen új, belső önszabályozási reformra.

Vezetési struktúra

Fontos, hogy ne a vezetési szintek és bizottságok száma növekedjen, hanem azok hatékonysága. Az Akadémiát a közgyűlések között világos szerepű, „karcúsított”, rendszeresen működő, határozati javaslatokból induló és döntéseket hozó elnökség kell vezesse. Az utóbbi két mozzanat minden bizottsági és testületi munkára érvényes kell legyen. A hat választott vezetőnek világos szerepmegosztásban kell folyamatos munkát végeznie, nem kell, hogy helyettük operatív testületek működjenek, ők maguk adják az operatív testületet. A szereplőkhöz rendelt feladatok röviden: elnök: stratégia és társadalmi beágyazás, főtitkár: a kutatóhálózat gyakorlati vezetése és az ellenőrzés szervezése, főtitkárhelyettes: az intézetek legfőbb kapcsolattartója, alelnökök: a szakterületi felelősök. Ugyanakkor a vezetők felelősek a közgyűlésnek, be kell számoljanak munkájukról, döntéseikről. A vezetést a meglévő, de egyszerűsített titkársági szervezet és háttérintézmény jobban kell segítse elemzésekkel, s ebben az Akadémia saját kutatóhálózatára is támaszkodnia kell.

Az intézethálózat vezetése

A főhivatású intézethálózat a magyar tudományosság központi tényezője. Tudományos szempontból az intézetek létszám- és költségvetési arányukhoz képest a magyar tudomány kiemelkedően produktív szereplői, s munkájuk számos területen pótolhatatlan. Itt első sorban olyan kutatásokat célszerű folytatni,

amelyek nem jó hatásfokkal végezhetőek egyetemi környezetben. A főhivatású kutatóintézetek rendszerét a nagy tudományos feladatok, a sok kutatócsoport közti együttműködés, a kutatás különleges felszereltséget igénylő jellege, a nem megszakítható kutatási jelenlét igénye speciálisan indokolja. Az intézetek működési rendszerében ki kell alakítani a szakmaközi együttműködéseket lehetővé tevő, a mai tudományosságban középponti interdiszciplináris kezdeményezések szervezeti megoldásait is. A szervezet alakítása során hasznos lehet feltenni olyan kérdéseket is, hogy például önállóságát tekintve mihez hasonlít egy-egy kutatóközpont, kutatóintézet, s ezek egységei: egyetem, kar, tanszék-e a megfelelő párhuzam. Az intézethálózat vezetésében legfontosabb partnereim az igazgatók, s a mindenkori jogi szabályozás szerinti testületek (a megújuló AKT, az AKVT stb.). A testületi és a kutatóhálózattal kapcsolatos vezetői munkákban az állandó személyes kapcsolattartásra, belső konzultációra és meggyőzésre törekszem mind az igazgatókkal, mind a testületekkel. Az intézethálózat vezetésében a döntő mozzanat *az irányítás helyett a rendszeres önértékelés mellett a külső, független értékelés szervezése.*

Az értékelés szervezése

A választott vezetőknek és a testületeknek is mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy az MTA egész kutatóhálózatában minden belterjességet elkerülő nemzetközi és téttel, valamint következményekkel bíró szakmai értékelések készüljenek. Ezek optimálisan a nyolc-tíz fős intézeti vagy intézetközi kutatócsoportok megítélésére kell irányuljanak. Az értékelési rendszer tétje egy akár 20 % körüli finanszírozási kockázat lehetne, 5-8 éves ciklusokban ismétlődve. Az egyértelműbb, s

következményekkel bíró értékelést fokozatosan kell bevezetni. A fokozatosság egyik lehetőség a harmonizáció az ötévenkénti intézeti értékeléssel. Ezt össze kell kapcsolni az igazgatói ciklusokkal, a pályázatokat mintegy egy évvel megelőzve. A fokozatosság egyik sávja, hogy a kiegészítő források igénybevételenek feltételévé teendő a nemzetközi megítélésnek történő „alávetés”. Természetesen az értékelés elveit, szempontjait és lehetséges következményeit annak bevezetése előtt ismertté és elfogadottá kell tenni.

Vagyongazdálkodás

Mind felügyeletben, mind a napi életben kulcskérdéssé válik a következő években az Akadémia új vagyoni helyzetéből következően a vagyongazdálkodás. Ennek néhány alapkérdését itt csak felsorolom. Az alapkérdés a szabályozás s a szemléletet átalakító napi gyakorlat minél hamarabbi bevezetése. Az ingatlanhasználat ésszerűségi elvei, felújítási járulékok, „albérleti” díjak sorsa, ténylegesen használt és terhet jelentő vagyonelemek, lehetséges ingatlancserek, vállalkozásokban meglévő tulajdonrészek s ennek vonzatai, saját vállalatok. A vagyongazdálkodás egyetlen célja a kutatások hatékonyságának és feltételrendszerének javítása lehet a vagyon „üzemeltetési” célú felélése helyett.

Alkalmazási körülmények

A kutatóhálózatban felmenő módon (az új alkalmazásokban) el kell érni a határozott idejű alkalmazások előtérbe helyezését, optimálisan csak a tudományos tanácsadói beosztás válna életre szólóvá. Az alkalmazási ciklusoknak optimálisan az intézeti kutatócsoportok teljesítményértékeléséhez kell igazodniuk. Ezzel évtizedes távlatban a hálózatban a véglegesített kutatók aránya mintegy 20 %-ra csök-

kenne. Ez azt is lehetővé tenné, hogy a rendszer rugalmasabbá váljon, 35-40 éves, laboratóriumindító életkorban is be lehetne versenyszerűen kapcsolódni a főhivatású kutatóintézetek világába. Lehetőség szerint, és szintén felmenő módon, a titkársági munkatársaknál is át kell térni teljesítményértékeléssel összekapcsolt határozott idejű alkalmazásokra.

Finanszírozás és gazdálkodás

Az elkészülő közfeladatrendszerhez kell igazítani mind a kutatóhálózat, mind a teljes szervezet finanszírozását. A költségvetési támogatás belső elosztási logikáját ennek megfelelően újragondolva meg kell fogalmazni az intézményi és központi rezsihányadokat, s ennek logikáját ki kellene terjeszteni a többi bevételre is. Új tudományos feladatokra és új kezdeményezésekre meg kell keresni lehetséges új pénzügyi forrásokat, beleértve ebbe nemcsak az állami lehetőségeket, hanem az üzleti szférából származó támogatást egy Akadémiai Alap keretében az új tudományos területek meghódítására.

Kommunikáció

Az Akadémia kommunikációs rendszerét egymással szorosan összefüggő, de eszközeiben eltérő módon működtető részekre kell bontani. Külön-külön kell kialakítani az Akadémia belső információellátási csatornáit, a tudományos-szakmai kommunikációt, a közélet felé nyitottságot és átláthatóságot biztosító rendszert, valamint a politikai döntéshozók felé irányuló tájékoztatást. Ezt az eddigieknél teljesebb rendszerében kell tekinteni, a tudomány különlegességét, az új tudományos értéket állítva előtérbe. Az MTA kommunikációs stratégiájába a sajtószereplések, a honlap, a központi kiadványok, a könyvtár, a könyv- és folyóirat-kiadás, a ki-

adói tulajdonrész is beletartozik. Kiemelt fejlesztést igényel az elektronikus kommunikáció. A nyilvános honlap mellett a tagok (köztestületi, bizottsági, közgyűlési, akadémikus, elnökségi stb.) számára különböző adattárak és adathozzáférések alakíthatóak ki. Emellett az MTA vezető szerepet kell játsszon egységesített országos, nemzeti és nemzetközi szerepű elektronikus adatbázisok kialakításában és működtetésében, s az EISZ folytonosságának biztosításában. Ilyen az egységesített funkciójú tudományos nyilvántartás, melynek használatát lépcsőzetesen a forrásfelhasználás feltételévé kell tenni, s ilyen egy lehetséges Open Access jellegű repozitórium létrehozása a közfinanszírozású kutatások publikációira és egyéb adateredményeire. A kommunikációs stratégia része a papíralapú és elektronikus stratégiákat használó könyvtár, a központi folyóirat (*Magyar Tudomány*) és egyéb kiadványok.

MTA és a felsőoktatás

A legáltalánosabb szinten az MTA mint az egész magyar tudományosság képviselője küzd az egyetemek érdekeiért is. A magyar kutatási potenciál legnagyobb rétege a felsőoktatásban, elsősorban az egyetemeken dolgozik, teljes munkaidőre átszámítva ez a hazai K+F munkaidő 40%-a, tízéves átlagban 175 akadémikus és 1073 MTA doktora. Ennek a helyzetnek megfelelően az MTA vezetésének feladata, hogy kivédje az MTA–egyetem szembesítésekkel, felkínálja az egyetemi világ

számára is a Bolyai-ösztöndíjakat, s saját teljesítmény-nyilvántartási és minőségbiztosítási rendszerét. Az utóbbival kapcsolatban, ami az MTA doktora címet jelenti, fontos lenne éppen az egyetemi minőségbiztosítás fejlődését stratégiaileg segítve, 2020-ra kitűzni ennek a hungarikumnak a megszüntetését, a szerzett jogok indexált megtartása mellett. Ha igényesebbek lesznek kinevezési gyakorlatukban az egyetemek, az MTA doktori cím elérte célját, s indoka kiürül. A két szféra kapcsolatainak kiemelt formája az MTA támogatott kutatócsoportok hálózata. Ennek a formának a forrásait növelni kellene, akár felsőoktatási keretből is, hiszen oktatási szerepvállalásuk évente mintegy 3200 felsőoktatási kreditet jelent, vagyis mintegy száz magasan minősített oktató munkáját „váltja ki”. Köztudott, hogy több száz MTA-kutatóintézeti dolgozó vesz részt a felsőoktatásban. Fontos feladat, hogy ehhez szervezeti kereteket találjunk. A felsőoktatási intézmények és az intézetek, az MTA és az MRK kidolgozta elveket követve megállapodnának a kutatóintézeti részvételről a képzésben, miként az a PhD-képzési rendszerben már meg is történt. A következő években ennek elemző megvizsgálására lenne szükség. Emellett a felsőoktatásban dolgozó, már véglegesített tanár kollegák számára pályázati keretet kell létesíteni, közös anyagi erőfeszítésekkel az MTA intézeteiben töltendő kutatóévre mintegy egyéves időszakra, hogy az MTA kutatóhálózatának feltételeit és közegét élvezve dolgozhassanak.